Nr 40

Konstitutionsutskottets betänkande i anledning av motion angående visstidspensionen för riksdagsledamot, m. m.

Motionen

I motionen 1972:805 av herrar Wennerfors (m), Romanus (fp) och Larsson i Borrby (c) hemställs:

"1. att riksdagen måtte uttala att de före den 1 januari 1972 gällande reglerna för visstidspension måtte tillämpas så att ingen ledamot med större antal riksdagsår skall tilldelas lägre pension än ledamot med färre riksdagsår och att skillnader härvidlag skall beaktas,

2. att riksdagen måtte uppdra åt förvaltningsstyrelsen att lägga fram förslag till efterlevandeskydd åt visstidspensionärer från tiden före den 1 januari 1972".

Motionen tar främst upp två frågekomplex beträffande riksdagsledamöternas pensionsskydd. Det första avser de före ikraftträdandet den 1 januari 1972 av ersättningsstadgan (1971:1197) för riksdagens ledamöter gällande reglerna för visstidspension. Motionärerna påtalar att tillämpningen av dessa i vissa fall lett till att ledamot med större antal riksdagsår tillerkänts lägre pension än ledamot med färre riksdagsår. Riksdagen bör enligt motionärerna uttala att en sådan ordning inte bör förekomma och att rättelse i förekommande fall skall företas. Den andra frågeställningen som motionärerna tar upp avser den genom den nya ersättningsstadgan införda familjepensionsförmånen. Motionärerna anser att ett efterlevandeskydd bör ordnas också för de ledamöter, som tillerkänts visstidspension före den 1 januari 1972.

I övrigt hänvisas till motionen.

Gällande ordning m. m.

För riksdagens ledamöter gäller att pensionsfrågan, liksom för övriga medborgare, i första hand är löst genom den allmänna försäkringen. De pensionsförmåner därutöver som enligt särskilda regler kan utgå till riksdagsledamöter kan väsentligen betecknas som kompletteringspensioner.

Bestämmelser om pensionsrätt för riksdagens ledamöter infördes först 1947 och har sedermera förändrats från tid till annan. De mest långtgående förändringarna tillkom *dels* 1960 i samband med att beslut fattades om den allmänna tilläggspensioneringen (ATP) och riksdagsmannaarvodet då gjordes pensionsgrundande inom denna pensionering (KU 1960:27), *dels* 1968 då rätt till s. k. visstidspension infördes (KU 1968:40). Genom antagandet hösten 1971 av ersättningsstadgan

(1971:1197) för riksdagens ledamöter (KU 1971:75) förbättrades ledamöternas pensionsförmåner i flera hänseenden i förhållande till vad som tidigare gällt. Bl. a. infördes en tioprocentig tilläggspension vid 67 års ålder samt sjukpension och familjepension. Vidare nedsattes kvalifikationstiden för hel pension från 20 till 15 riksdagsår. Samordningsreglerna uppmjukades högst avsevärt. Möjlighet infördes att dispensera från eljest gällande krav för pensionsförmåner. De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1972 och gavs inte retroaktiv giltighet med avseende på dessförinnan ur riksdagen avgångna ledamöter. Motionsyrkande därom (motionen 1971:1640 – m, c, fp) avslogs på konstitutionsutskottets hemställan. I denna del uttalade utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (KU 1971:75) följande:

Utskottet är inte berett att tillstyrka att de nu av styrelsen och utskottet föreslagna nya pensionsreglerna generellt ges retroaktiv tillämpning. Det kan erinras om att styrelsen redan har befogenheter som ger viss fri prövningsrätt i särskilda fall.

Ersättningsstadgan (1971:1197) för riksdagens ledamöter byggde på ett förslag från förvaltningsstyrelsen (framställning 1971:21). Vid framläggandet av detta underströk förvaltningsstyrelsen att en utgångspunkt varit att anpassa hittillsvarande regler till *dels* de förändringar som skett genom tillkomsten av enkammarriksdagen, *dels* den inom LO SAF-området träffade uppgörelsen om kompletteringspensioner till allmän tilläggspension och folkpension. Det erinrades om att den ifrågavarande uppgörelsen på samma sätt som vid införandet av ATP förutsatte ett successivt inväxande i pensionsrättigheterna. Målsättningen hade enligt styrelsen varit att åstadkomma ett system som kunde ersätta dittills gällande regler för dem som vid det nya systemets tillkomst var ledamöter av riksdagen. En strävan hade också varit att skapa ett från administrativ synpunkt enkelt system, som var lätt att tillämpa.

I detta sammanhang skall inte lämnas någon fullständig redogörelse för gällande pensionsbestämmelser och deras förhistoria. I stället hänvisas i dessa delar till framställningen 1971:21 från riksdagens förvaltningsstyrelse med förslag till ny ersättningsstadga samt till utskottets betänkande över ifrågavarande förslag, KU 1971:75. Här skall blott tas upp vissa förhållanden av mera direkt relevans för bedömningen av motionsyrkandena.

Visstidspension

Reglerna om visstidspension före ikraftträdandet av ersättningsstadgan (1971:1197) för riksdagens ledamöter innehöll i huvudsak följande.

Rätt till visstidspension tillkom den som varit ledamot av riksdagen minst sex år och som vid mandatets upphörande uppnått 50 års ålder. Rätten till pension upphörde om pensionstagaren ånyo blev ledamot av riksdagen men förelåg eljest för tid från mandatets upphörande längst intill den månad varunder 67 års ålder uppnås.

Hel visstidspension tillkom den som kunde åberopa minst 20 riksdagsår och utgör för månad 40 procent av det vid varje tidpunkt gällande basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring, dvs. 2 procent för varje riksdagsår. Med nu gällande basbelopp, 7 300 kr., utgör sådan pension 35 040 kr. för år. Lägsta visstidspension – för sex riksdagsår – utgör 10 512 kr. för år.

För tid då den som är berättigad till visstidspension tillika uppbär förtidspension eller sjukbidrag enligt lagen om allmän försäkring, lön eller egenpension på grund av anställning i allmän tjänst eller pension på grund av riksdagsmannauppdraget – annan än visstidspension – skall visstidspensionen minskas med sålunda utgående förmån eller i förekommande fall ej utgå.

Med rätt till visstidspension är inte förenad någon motsvarande rätt för efterlevande. För dessa gäller familjepensionsförmånerna enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring samt i vissa fall efterlevandepension från den särskilda riksdagsmannapensioneringen.

Visstidspensionen avlöses från 67-årsåldern antingen av enbart ålderspension från den allmänna försäkringen (ATP och folkpension) eller under vissa förutsättningar av sådan pension jämte särskild riksdagsmannapension (förmåner enligt den i princip 1960 avlösta första pensionsformen för riksdagens ledamöter).

I reglerna om visstidspension genomfördes 1970 vissa ändringar (KU 1970:49). Då beslöts sålunda höjning av pensionerna från tidigare 30 till 40 procent av basbeloppet fr. o. m. den 1 januari 1971. Höjningen avsåg också visstidspensioner, som fastställts dessförinnan. Motionsyrkanden om sänkning av kvalifikationstiden för hel pension avslogs. I sitt av riksdagen godkända betänkande uttalade konstitutionsutskottet i samband med avstyrkande av ifrågavarande motionsyrkanden följande:

> Utskottet har – – – redan i samband med att reglerna om visstidspensionering infördes 1968 framhållit att goda skäl talar för en lägre gräns än 20 riksdagsår och för en anpassning till förhållandena inom kommunerna. Vad som då uttalades har återgetts ovan och äger alltjämt giltighet. Utskottet förutsätter att frågan kommer att upptas till prövning under det fortsatta arbete på en revision av ersättningsstadgan, som pågår inom förvaltningskontoret, och att en ändring kommer att påverka även pensionen enligt tidigare fattade beslut.

Vidare tillerkändes 1970 (KU 1970:49) styrelsen för riksdagens förvaltningskontor bemyndigande att för ledamöter som lämnat riksdagen i samband med övergången till enkammarriksdag medge dispens från eljest gällande krav på minst sex års kvalifikationstid och en minimiålder av 50 år. Styrelsen ägde även i berörda fall medge större pensionsbelopp än som följde av eljest gällande bestämmelser. Utskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända betänkande i denna del sin anslutning till motionsvis framförda önskemål om en generös tillämpning av de styrelsen sålunda tillerkända särskilda befogenheterna.

Beträffande förvaltningsstyrelsens tillämpning av de styrelsen tillerkända särskilda befogenheterna upplyses i en inom riksdagens förvalt-

ningskontor den 11.2.1972 upprättad promemoria följande:

Styrelsen fastslog 3.2.1971, 102 §, vissa riktlinjer för hur visstidspensionerna skulle beräknas för de ledamöter som avgick i samband med enkammarreformen. I samband härmed bifölls respektive avslogs vissa pensionsansökningar.

Riksdagens besvärsnämnd har senare i två besvärsärenden rörande visstidspension fått tillfälle att pröva nyss nämnda riktlinjer. Någon ändring av förvaltningsstyrelsens beslut skedde inte.

Samtliga före 3.2.1971 beviljade visstidspensioner som sammanhängde med enkammarreformen - — - upptogs till förnyad prövning av styrelsen 31.3.1971, 129 §. Detta skedde för att alla nu aktuella visstidspensioner skulle bringas i överensstämmelse med de av styrelsen antagna riktlinjerna. Några beslut om visstidspension ändrades, — -- —.

De i promemorian den 11.2.1972 berörda principerna för beviljande av visstidspension i särskild ordning har i en inom riksdagens förvaltningskontor upprättad promemoria av den 18.3.1971 angetts sålunda:

1. Ledamot, som valts till riksdagen efter 17.5.1968, då författningsreformen antogs, och vars mandatperiod sålunda började år 1969 eller senare, bör inte få tillgodoräkna dessa år för åtnjutande av visstidspension.
2. Den vid valet till riksdagen före 17.5.1968 bestämda mandatperioden bör i övriga fall få utgöra grund för beräkning av visstidspensionens storlek.
3. Den som var ledamot av andra kammaren 31.12.1968 och som omvalts för åren 1969–1970 får räkna dessa två år som fyra.
4. För undvikande av missförstånd om stadgans rätta innebörd skall vid beslut av pensionsärende, som sammanhänger med enkammarreformen, åberopas riksdagens beslut (KU 1970: 49).

I detta sammanhang bör slutligen erinras om bestämmelserna om *avgångsersättning*. Denna ersättningsform tillkom 1968 i samband med beslutet om införande av visstidspensionen. Därvid beslöts att avgångsersättning skall utgå till den som varit ledamot av riksdagen minst tre år och som inte i samband med mandatets upphörande återgår till eller erhåller anställning i allmän tjänst och som inte heller blir berättigad till pension enligt ersättningsstadgan eller till förtidspension eller sjukbidrag enligt lagen om allmän försäkring. Avgångsersättning utgör en engångsersättning och skulle enligt 1968 års regler alltid motsvara tre månadsarvoden. Möjligheterna att utge avgångsersättning vidgades genom den nya ersättningsstadgan för riksdagens ledamöter. Till den som vid mandatets upphörande fyllt 40 år höjdes också ersättningen till belopp som motsvarade sex månadsarvoden. I samband med antagandet av den nya stadgan tillerkände riksdagen vidare förvaltningsstyrelsen begärt bemyndigande att efter framställning medge särskild avgångsersättning i efterhand till den som lämnat riksdagen vid årsskiftet 1970–1971 till följd av enkammarreformen och som inte kunnat utfå visstidspension eller avgångsersättning på grund av gällande samordningsregler.

Efterlevandeskydd

I det ovan berörda *särskilda riksdagsmannapensionssystemet*, som övergångsvis fortfarande har giltighet i vissa fall, ingår rätt till efterlevandepension för make efter den som varit ledamot av riksdagen minst åtta år. Styrelsen för riksdagens förvaltningskontor (numera förvaltningsstyrelsen) får också, när särskilda omständigheter föreligger, bevilja pension till make efter den, som varit ledamot av riksdagen kortare tid än åtta år, samt till frånskild make. Huvudregeln för rätt till efterlevandepension är att äktenskapet skall ha ingåtts senast den dag ledamoten fyllt 60 år men dispens kan i särskilda fall meddelas från detta villkor. Vissa samordningsbestämmelser gäller.

Makepension utgår med hälften av det belopp som tillkommit eller skolat tillkomma ledamoten i form av riksdagsmannapension grundad på antalet vid frånfället uppnådda riksdagsår.

Efterlevande barn eller adoptivbarn under 19 år till riksdagsledamot kan erhålla pension. Barnpension är 15 % av efterlevandemakepension, om sådan utgår, och eljest 40 % av pensionen för efterlevande make. Finns flera pensionsberättigade barn ökas dessa procenttal med 10 % för varje följande barn.

I det 1968 beslutade *visstidspensioneringssystemet* ingick inte någon motsvarande rätt för efterlevande. Vid systemets tillkomst hänvisades i stället till möjligheterna till efterlevandepension från ATP. En kort redogörelse för gällande regler i fråga om familjepension enligt lagen om allmän försäkring är därför av intresse i sammanhanget. Det gäller väsentligen olika regler inom folkpensioneringen och tilläggspensioneringen. De är i huvudsak följande.

Änkepension från *folkpensioneringen* utgår till 1) änka som har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under sexton år, därest barnet vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan, 2) annan änka, då barn som nyss sagts ej finns, endast om änkan vid mannens död fyllt 36 år och äktenskapet varat i minst fem år.

Barnpension från folkpensioneringen utgår till barn, vars fader eller moder avlidit och som ej fyllt sexton år, dock ej om barnet var adopterat av annan än den avlidne eller dennes make.

Änkepensionen utgör vid nu gällande basbelopp 6 570 kr. för år, dock att om änkan i de fall som avses under 2) ovan ej uppnått 50 års ålder vid mannens död pensionen minskas med en femtondel för varje år varmed hennes ålder vid mannens död understeg 50.

Barnpensionen utgör 1 725 kr. för år och barn och utgår tills barnet uppnått 16 års ålder.

Änkepension från *tilläggspensioneringen* utgår till änka efter den försäkrade, om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Är dessa förutsättningar ej uppfyllda men har den försäkrade efterlämnat barn som tillika är barn till änkan, har hon likväl rätt till änkepension.

Barnpension utgår till den försäkrades barn som ej fyllt 19 år.

Hel änkepension utgör för ensam änka vid nu gällande basbelopp och med maximalt antal pensionspoäng 11 388 kr. och, om barnpension utgår, 9 965 kr. för år.

Hel barnpension är för ensamt barn – då änka alltså ej finns – samma belopp som för ensam änka, 11 388 kr. för år. Finns änka utgör barnpensionen för ett barn 4 270 kr. och för varje barn utöver ett 2 847 kr. för år. Mellan flera barn delas det belopp lika, som tillkommer barnen.

Efterlevandeskyddet enligt *ersättningsstadgan (1971:1197) för riksdagens ledamöter* är i första hand avsett att vara en komplettering till vad som utgår enligt lagen om allmän försäkring. Familjepension utgår efter den som vid sin död var ledamot av riksdagen eller berättigad till egenpension enligt stadgan. Den tillkommer efterlevande make – även änkling – och efterlevande barn som inte fyllt 19 år. För efterlevande make har uppställts villkoret att äktenskapet ingåtts senast den dag då ledamoten fyllt 60 år med möjlighet för förvaltningsstyrelsen att medge dispens härifrån. *Hel* familjepension till ensam änka, änkling eller ensamt barn utgör för månad 5 procent av ledamots månadsarvode (1972 2 700 kr. för år). För två eller flera pensionsberättigade utgår totalt för månad 10 procent av ledamots månadsarvode (1972 5 400 kr. för år). Särskilda regler finns om ökning av familjepensionen till den som är född före 1914. Vidare utgår s. k. särskild änkepension till familjepensionsberättigad änka, om hon inte får änkepension enligt tilläggspensioneringen inom den allmänna försäkringen. *Hel* särskild änkepension utgår för månad med 21 procent av ledamots månadsarvode. Samtliga nu nämnda pensioner reduceras om ledamoten tillgodoräknats mindre än 15 riksdagsår. Vid t. ex. 9 riksdagsår utgår 60 % av de angivna, hela pensionsbeloppen.

Utskottet

Den 16 december 1971 antog riksdagen ersättningsstadgan (1971: 1197) för riksdagens ledamöter, som trädde i kraft den 1 januari 1972. Den nya stadgan byggde på ett förslag av riksdagens förvaltningsstyrelse och ersatte stadgan (1941:98) om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande. De äldre bestämmelserna skulle dock alltjämt äga tillämpning i fråga om pensionsrätt som grundar sig endast på ledamotskap av riksdagen som upphört före den 1 januari 1972. Pensionsbestämmelserna i den nya stadgan gavs sålunda inte någon retroaktiv giltighet.

Den nya stadgans pensionsbestämmelser innebar förbättringar i flera avseenden av riksdagsledamöternas pensionsskydd. Bakgrunden var bl. a. de förändringar som skett genom tillkomsten av enkammarriksdagen samt uppgörelsen på LO–SAF-området om kompletteringspensioner till allmän tilläggspension och folkpension. Det bör nämnas att ifrågavarande uppgörelse på samma sätt som vid införandet av ATP förutsatte ett successivt inväxande i pensionsrättigheterna.

Målsättningen för den nya stadgan var, enligt vad förvaltningsstyrelsen uttalade i sitt förslag till stadga, att åstadkomma ett system som kunde ersätta det tidigare regelsystemet för dem som vid det nya systemets tillkomst var ledamöter av riksdagen. En strävan var också att skapa ett från administrativ synpunkt enkelt system, som var lätt att tillämpa.

I samband med att riksdagen antog den nya ersättningsstadgan gav riksdagen också förvaltningsstyrelsen bemyndigande att medge särskild avgångsersättning i vissa övergångsfall. Bemyndigandet tog sikte på ledamot som lämnat riksdagen vid årsskiftet 1970–1971 till följd av enkammarreformen och som inte kunnat utfå visstidspension eller avgångsersättning på grund av samordningsreglerna i den äldre ersättningsstadgan. Beslutet i denna del utgjorde en komplettering till det bemyndigande som riksdagen 1970 tillerkände styrelsen för riksdagens förvaltningskontor med avseende på ledamot som lämnat riksdagen i samband med övergången till enkammarriksdag. Enligt detta bemyndigande ägde styrelsen medge dispens från eljest gällande krav på kvalifikationstid och minimiålder samt medge större pensionsbelopp än vad som följde av eljest gällande bestämmelser. Riksdagen uttalade sig samtidigt för en generös tillämpning av det ifrågavarande bemyndigandet.

I förevarande motion aktualiseras vissa frågor rörande pensionsskyddet för dem som lämnat riksdagen senast vid årsskiftet 1971–1972. Uppenbarligen med anknytning till förvaltningsstyrelsens tillämpning av dess särskilda befogenheter med avseende på dem som lämnat riksdagen i samband med enkammarreformens införande begärs ett riksdagsuttalande, att de före den 1 januari 1972 gällande reglerna för visstidspension måtte tillämpas så att ingen ledamot med större antal riksdagsår skall tillerkännas lägre pension än ledamot med färre riksdagsår. Vidare begärs att riksdagen skall uppdra åt förvaltningsstyrelsen att lägga fram förslag till efterlevandeskydd åt visstidspensionärer från tiden före den 1 januari 1972.

Som riksdagen uttalade 1970 i fråga om beviljande av pensionsförmåner m. m. till dem som lämnat riksdagen i samband med övergången till enkammarriksdag bör förvaltningsstyrelsens särskilda befogenheter i detta hänseende tillämpas generöst.

Förvaltningsstyrelsen är oförhindrad att uppta till omprövning fråga om tillämpningen av styrelsens nu avsedda särskilda befogenheter och därvid fastställa högre pensionsbelopp än som förut utgått. Utskottet anser sig kunna förutsätta att förvaltningsstyrelsen om den finner fog därtill utnyttjar sina möjligheter härvidlag. Utskottet kan emellertid inte tillstyrka att riksdagen fastställer någon sådan särskild tillämpningsprincip för beviljande av visstidspension som begärs i motionen. På grund av det anförda avstyrker utskottet det i motionens hemställan under punkten 1 framställda yrkandet.

Den andra frågan motionärerna tar upp avser efterlevandeskyddet för visstidspensionärer från tiden före den 1 januari 1972. För sådana pensionärer har efterlevandeskyddet avsetts skola tillgodoses helt inom ramen för den allmänna försäkringen, dvs. folkpensionen och ATP. Den

nya ersättningsstadgan medger därutöver vissa särskilda förmåner, som huvudsakligen har karaktär av kompletteringspensioner till pension som utgår från den allmänna försäkringen. Att dessa särskilda förmåner inte utgår beträffande visstidspensionärer från tiden före den 1 januari 1972 följer av riksdagens beslut att inte göra den nya ersättningsstadgan tillämplig för dessa. Utskottet är icke berett att förorda att riksdagen i denna fråga nu intar annan ståndpunkt än 1971. Det kan vidare enligt utskottets mening förutsättas att förvaltningsstyrelsen följer tillämpningen av de olika pensionsreglerna och – om omständigheterna föranleder det – tar sådant särskilt initiativ i det enskilda fallet som kan framstå som påkallat. Utskottet avstyrker därför även det i motionens hemställan under punkten 2 framställda yrkandet.

Med hänvisning till vad utskottet sålunda anfört hemställer utskottet att riksdagen avslår motionen 1972: 805.

Stockholm den 7 november 1972

På konstitutionsutskottets vägnar
GUNNAR LARSSON

Närvarande: herrar Larsson i Luttra (c), Adamsson* (s), Nelander (fp), Hernelius (m), fru Thunvall* (s), herrar Boo (c), Johansson i Trollhättan (s), Mossberg (s), Werner i Malmö (m), Svensson i Eskilstuna (s), Bergqvist (s), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp), Gustavsson i Ängelholm (s) och Wictorsson (s).

* Ej närvarande vid justeringen.

Göteborgs Offsettryckeri AB 72 1811 S Stockholm 1972